

# JAARVERSLAG

2018/2019



We develop the South African Agricultural Industry.  
Ons ontwikkel die Suid-Afrikaanse Landbou Industrie.



# SENTRUM VAN UITNEMENDHEID

## **Grond**



*Ernest Pringle*

Ernest Pringle dien as voorsitter en Sandy La Marque as ondervoorsitter van die Sentrum van Uitnemendheid en word bygestaan deur Annelize Crosby. Tydens die November 2018-vergadering van die Sentrum van Uitnemendheid is Willem de Chavonnes Vrugt as ondervoorsitter verkies. Ernest Pringle is steeds voorsitter en Sandy La Marque en SK Makinana is addisionele lede.

Gedurende die verslagperiode, naamlik Mei 2018 tot Junie 2019, was dié Sentrum van Uitnemendheid betrokke by die volgende aktiwiteite:

### **Grondonteiening sonder vergoeding (Artikel 25 van die Grondwet)**

Gedurende die jaar onder hersiening is die Sentrum van Uitnemendheid se aktiwiteite oorskadu deur die debat oor onteiening sonder vergoeding. 'n Omvattende skriftelike voorlegging wat Agri SA se goed berede-nerde standpunte oor onteiening sonder vergoeding vervat, is opgestel en is aan die Grondwetlike Hersieningskomitee voorgehou gedurende die openbare verhore in die parlement in September 2018. Agri SA het ook ondersteuning verleen aan affiliasies met die provinsiale verhore wat landwyd plaasgevind het van Junie tot Augustus 2018.

Die parlement het in November 2018, op aanbeveling van die Grondwetlike Hersieningskomitee, gestem ten gunste van 'n wysiging van artikel 25 van die Grondwet, om die moontlikheid van onteiening sonder vergoe-ding uitdruklik in die Grondwet te vervat. Daarna is 'n ad hoc-komitee aangewys wat met 'n aanbeveling vir bewoording ter wysiging van artikel 25 vorendag moes kom. Die komitee het kundiges geraadpleeg en 'n verslag uitgebring, maar het nie hul werk afgehan-del nie. Die verwagting is dat die proses voortgesit sal word deur die nuwe parlement wat ná die verkiesing saamgestel sal word.

Daar was buitengewone mediabelangstelling in die debat oor onteiening sonder vergoeding en daar was 'n groot aantal mediaverklarings, -konferensies, radio- en TV-onderhoude waaraan Agri SA se president, senior personeel, die voorsitter en funksionaris van dié sentrum deelgeneem het.

'n Senior regsman is deurgaans gekonsulteer en daar was 'n paar konsultasies met advokate. 'n Skriftelike regsmening is ook ingewin.

Daar was verskeie een-op-een-gesprekke met in-vloedryke persone binne die regering en 'n konsultasie

met ses van die ANC se top-leiers het op 7 September 2018 by Leriba Lodge plaasgevind.

Agri SA se president, Dan Kriek, is deur president Cyril Ramaphosa genooi om deel te neem aan die werksaam-hede van 'n Adviespaneel op Grondhervorming.

**“ Agri SA se president,  
Dan Kriek, is deur president  
Cyril Ramaphosa genooi  
om deel te neem aan  
die werksaamhede  
van 'n Adviespaneel op  
Grondhervorming.**

Annelize Crosby het Agri SA se president ondersteun met die nagaan van dokumente en formulering van insette in hierdie proses. Die adviespaneel het gedurende April 2019 'n verslag uitgebring. Dan Kriek het saam met Nick Serfontein, 'n ander paneellid, 'n alternatiewe verslag uitgebring.

### **Grondberaad**

In samewerking met *Landbouweekblad* is daar gedurende Augustus 2018 'n grondberaad by Bela-Bela aangebied. Die doel van die beraad was om voorbeel-de van grondhervorming en landelike ontwikkeling wat deur landbouers self aangepak en suksesvol geimple-menteer is, bekend te stel. 'n Groot aantal projekte is voorgehou. Senior regeringsamptenare het ook die beraad bygewoon en het as sprekers opgetree. Die beraad was 'n reuse-sukses en het ook goeie mediadek-king geniet.

### **Huurarbeiders/Bewoners/Besetters**

'n Pro-aktiewe benadering is gevolg waar die Sentrum van Uitnemendheid potensiële voorstelle en moontlike oplossings oorweeg het om uitdagings wat op die plaas



ervaar word, aan te spreek. 'n Werkgroep is gevorm en navorsing is gedoen om oor moontlike voorstelle te adviseer. Tegelykertyd is saamgewerk met die Sentrum van Uitnemendheid oor Arbeid en Ontwikkeling om 'n sosiale-eenheidsooreenkoms te bespreek. 'n Gesamentlike werkwinkel is gehou en innoverende benaderings oorweeg. Hierdie aangeleentheid geniet steeds aandag in 'n poging om oplossings te vind.

## WETGEWING

### Grondwaardasieregulasies

Die kantoor van die waardeerder-generaal het in November 2018 finale regulasies uitgevaardig wat poog om duidelikheid te verskaf oor die vertolking van artikel 25(3) van die Grondwet. Artikel 25(3) vereis dat billike en regverdige vergoeding betaal word vir grond wat onteien word. Hierdie konsep van billikheid en regverdigheid was ingevoeg by die Wet op Eiendomwaardasie, wat vereis dat die staat die billike en regverdige waarde van eiendom moet uitbetaal wanneer sodanige eiendom deur die staat verkry word vir grondhervormingsdoeleindes.

Die konsepregulasies stel voor dat die huidige gebruikswaarde van grond, tesame met die markwaarde, aangewend word om by 'n billike en regverdige waarde uit te kom. Agri SA het ernstige beswaar aangeteken teen die konsep-regulasies en veral die aanwending van sogenaamde huidige gebruikswaarde om regverdige en billike vergoeding te bepaal.

Agri SA het betrokke geraak by litigasie – sien die Melmoth-saak hieronder om duidelikheid te verkry oor die gebruik van hierdie formule deur die waardeerder-generaal.

### Restitusie-wysigingswetsontwerp

Agri SA het gedurende Augustus 2018 'n mondelinge voorlegging aan die Portefeuljekomitee op Grondhervorming en Landelike Ontwikkeling gemaak oor hierdie wetsontwerp, wat die heropening van restitusie-eise beoog. In sy voorlegging het Agri SA gemaan teen die

onbedoelde gevolge van die heropening van die eise-proses. Die wetsontwerp was nog nie aanvaar teen einde Maart 2019 nie, wat beteken dat dit verval het en dus opnuut ter tafel gelê sal moet word in die nuwe parlement.

### Onteieningswetsontwerp

Daar is reeds sedert 2008 pogings om 'n nuwe Onteieningswet op die wetboeke te plaas. In die jongste poging is 'n konsep-wetsontwerp gedurende Desember 2018 gepubliseer vir openbare kommentaar. Die wetsontwerp bevat 'n definisie van onteiening wat heeltemal te eng is en bevat ook 'n klousule wat onteiening van grond wat in die openbare belang onteien word, in sekere gevalle teen 'n nul-vergoeding moontlik kan maak. Daar word vyf voorbeelde genoem van kategorieë van grond wat moontlik teen nul-vergoeding onteien kan word, waarvan grond wat deur huurarbeiders gebruik word, een kategorie is.

Agri SA het 'n omvattende skriftelike voorlegging gedoen waarin die organisasie sy teenkanting teen die definisie van onteiening asook teen die voorgestelde onteiening teen nul-vergoeding duidelik uitspel. Die wetsontwerp sal na verwagting ná die verkiesing in Mei 2019 in die nuwe parlement ter tafel gelê word.

## LITIGASIE

### Melmoth-saak

Die saak het 'n lang geskiedenis en verskeie plase in die Melmoth-distrik in KwaZulu-Natal is hierby betrokke. Die staat en die waardeerders wat grondeienaars verteenwoordig, het voorheen ooreengekom op wat hulle beskou as regverdige en billike vergoeding. Die waardeerder-generaal het in 'n latere stadium betrokke geraak en het die grondeienaars slegs 50% van die bedrag waarop die waardeerders ooreengekom het, aangebied. Die staat se posisie was dat grondeienaars verplig is om afstand van hul eiendomme te doen teen die bedrae soos bepaal deur die waardeerder-generaal.

Die minister van landelike ontwikkeling en grondhervorming het beweer dat sy gebonde was aan die waardeerder-generaal se aanbod en het geweier om van die standpunt af te sien. Verder was dit ook die staat se posisie dat die hof geen jurisdiksie oor die bepaling van vergoeding het nie. Agri SA het betrokke geraak en finansiële ondersteuning verleen aan die Melmoth-grondeienaars.

Regter Canca het bevind dat die Wet op Eiendomswaardasie nie die jurisdiksie van die howe in vergoedingsake kan uitsluit nie. Hy het ook bevind dat die wet nie die minister verhoed om 'n groter vergoedingsbedrag as wat die waardeerder-generaal bepaal het toe te staan nie.

**“ Regter Canca het bevind dat die Wet op Eiendomswaardasie nie die jurisdiksie van die howe in vergoedingsake kan uitsluit nie. Hy het ook bevind dat die wet nie die minister verhoed om 'n groter vergoedingsbedrag as wat die waardeerder-generaal bepaal het toe te staan nie.**

Hy het bevind dat die waardasieriglyne, soos voorgeskryf in die regulasies, aanleiding kan gee tot 'n waarde wat aansienlik laer is as regverdige en billike vergoeding ingevolge artikel 25(3) van die Grondwet. Indien eiendomme onteien was, sou artikel 25(3) gegeld het.

Die hof was nie gebonde aan die waardes soos bepaal deur die waardeerder-generaal nie. 'n Kostebevel is gemaak ten gunste van die grondeienaars. Die uitspraak is allerweë deur grondeienaars verwelkom.

**“ Die hof was nie gebonde aan die waardes soos bepaal deur die waardeerder-generaal nie. 'n Kostebevel is gemaak ten gunste van die grondeienaars. Die uitspraak is allerweë deur grondeienaars verwelkom.**

#### INTERAKSIE MET AFFILIASIES EN EKSTERNE BELANGHEBBENDES

Daar was gedurende die jaar onder oorsig interaksies met verskeie kundiges en rolspelers. Prokureur Hans-Jurie Moolman het gedurende November 2018 die sentrum-vergadering toegelig oor die skenk van grond en prof Danie Brand van Universiteit van die Vrystaat het gedurende die sentrum-vergadering in Maart 2019 'n voorlegging gedoen oor onteiening sonder vergoeding. Daar was ook 'n vergadering gedurende Maart 2019 met die Instituut vir Rasseverhoudinge.

Verskeie kongresse en konferensies is toegesprek oor die kwessie van grondhervorming, onder meer die Fertasa-kongres gedurende April 2019. Daar was twee toere deur provinsies waar grondvlaklede ingelig is oor al die beleidsterreine wat Agri SA dek, insluitend grondhervorming – een gedurende Augustus 2018 deur die Noord-Kaap en een in Junie 2019 in KwaZulu-Natal.

